

Rosalía en Camiño

DIÁLOGOS LITERARIOS
MULTILINGÜES 2023

CASA DE ROSALÍA

Edita:
Fundación Rosalía de Castro

Apoian:
Parlamento de Galicia
Turismo de Galicia. Xunta de Galicia

Dep.Legal: C 879-2023
ISBN: 978-84-87668-59-3

Rosalía en camiño

DÍALOGOS LITERARIOS MULTILINGÜES · 2023

Diálogos

Introdución de Chus Pato

Coordinadora de *Rosalía en Camiño*

Velaquí a cuarta edición de *Rosalía en camiño* e de novo a ledicia de formar parte da travesía. Grazas á Casa que nos convoca, moi agradecida ás e aos poetas que tiveron a ben dicir que si, que querían vir, que desexaban honrar a memoria de Rosalía.

6

Quixeran ser estas miñas verbas unha maneira de agarimar, de acariñar a magnífica escritura de quen nos acompañan.

Non é a miña intención vincular a escritura de **Jesús Castro Yáñez** coa de P. Celan, pero se un poema sabe como salvar o cisma entre o non e o si é o que el asina. Aprendemos que “a noite trae palabras negras” e inmediatamente que son coma andoriñas felices ou coma os pneumáticos dun tractor. “Escoitamos a lingua negra da noite”: cando preguntamos pola causa de negrura, o poema reenvíanos á tintura das moras. E non, non é un xogo, nin un gusto por nivelar os contrarios, é máis ben un non poder quedar na elexía. É tamén a procura dunha resposta que a lingua ofrece despois de percorrer as formas, despois de coñecer os límites. Escribir sería enmarcar, reducir, cortar na lingua o que nela vive e alenta ceibe. É amor cedendo o paso a un encontro salvaxe. É amor quen prefire o que está roto porque está máis aberto. É amor quen elixe a voz e ningún idioma. O poeta coñece o fracaso que en si mesmo é o poema, coñece tamén que só un poema é quen de pousar o amor “coma un

carbón aceso/na boca do mundo”, que só un poema logra que un amor teña a idade da vida. (...) “un encontro en ultramar de /homes bailando como faros”.

Dúas poderosas alegorías abren e pechan a escolma que **Antía Otero** nos presenta: a defunta raíña do enxame e a pega rabilonga que -apostando pola esperanza- gralla “é aquí!/é aquí”. Iconografías que chantan os extremos e a divisa desta escritura: sobrepoñerse á derrota e na espera traballar por un mundo de xustiza. Entre un bordo e outro dánosen a ler alfaías do seu último libro *Barroco*. Son poemas que, valéndose do repertorio da Historia da Arte e sen renunciar a el, acochan e desvelan a sorpresa do compromiso civil – anoto ao pasar que é este, o da sorpresa, un dos riscos do seu carácter ou estilo, os poemas sendo o que amosan nunca son o que parecen–; así a femia granate mexicana sévelle para soste que a pedra angular dos Imperios non é nin o ouro nin a prata senón –neste caso– a explotación das femias da cochinilla usadas, como ben sabemos, para a produción da beleza. Contra todo preciosismo a elección é a da tona da laranxa que de inmediato se transforma en columna salomónica tal como o nó da dignidade dun pano labrego que nos seus debuxos porta as veigas e o gando e as palabras da casa. Así esta “insurrección/austeridade ingrávida”.

Arrisco e sosteño que os poemas de **Luís López Alonso** pertencen a aqueles que non transmiten porque o que precisan é chamar; porque son da orde do que se encripta e se expón a ser descifrado. A viaxe é por mar, quen viaxa é a posibilidade do poema –se cadra nunha botella–. Só cando chega ao areal do corazón, e tras un longo enmudecer, pode o poema abrir a súa voz para un ti que o acolle e o escoita; aí “abrimos á voz en rama” e balbucimos “ram/ram/ram”. Amar as furnas non é algo diferente a saber que o froito precisa a raíz baixo terra, que só así se pode abrir á luz. O mesmo sucede con nós mesmos, criados na placenta materna ou mergullados baixo a ría “hai lar nesta brisa arousá/que erosiona os timbres da nenez”.

Medimos a profundidade do poema polo que lle fai ao idioma “rosas/nun forno insondábel” –o poema enteiro– pode ser un exemplo do que queremos indicar; transformar o Peta-zeta infantil nun verbo e conxugalo é ir directo á xugular da morfosintaxe. Erra quen pense que está diante dun experimento verbal. A quen así razoe lembrareille que as pulsións da chamada poética son insondables. (...)“roxas/en tafona de voz:/petalobleas”.

8

Importa sinalar que a memoria aniña na carne e non só no cerebro tal e como **Miriam Reyes** escribe. Importa porque esta afirmación e outras que lemos en *Fragments para unha poética* anulan as consignas que obrigan á escisión, a un xogo de contrarios cando o que se desexa é o poroso e non o cisma. É importante saber que a escritura parte e non só da ferida. Importa porque reclama para o poema unha magnitude maior que a da emoción ou a do sentimento da persoa. Importa non separar lingua e imaxe porque toda escritura é unha imaxe. É esta a causa de que o poema sabendo o que sabe, elixa pasar “la noche en lo frondoso” e lle dea a volta ao rol erótico dos xéneros “hasta que soy yo/quien está dentro”. É entón cando o eu se transforma en area e o deserto/a paisaxe é imparabile. É a area quen outorga o coñecemento, saber que unha casa é unha propiedade e que a terra prometida é cousa de outros. Se por algo debeve o poema é por escribir unha verdade. Estes poemas son donos dunha das máis salvaxes, a impropiedade da vida: “nós non somos daquelas ondiñas/que veñen e van//fomos e ficamos/coma os cravos/a golpes de martelo.

Abre **Sara Plaza** definindo a orfandade “o que todo rostro debería devolver no azougue das pupilas”. Pecha cun texto que poderíamos considerar unha poética, en todo caso un imperativo: a escritura expulsará de si o que manque. Dúas divisas para unha ética do poema. Unha escritura que na súa notación en páxina se nos presenta sempre en dous golpes de voz: golpes que ordenan a ollada de quen le cun espazo en branco máximo entre a primeira vez e

a segunda (se a lectora opta por ler en horizontal –que tamén é posible– terá que aceptar o tempo de pasar a páxina). A distancia espacial ou temporal posibilita a reflexión que se precisa para comprender que a primeira vez –sempre máis curta– se desenvolve na segunda. Así “a fenda no bordo esportelado dunha noite sen pan” da voz primeira “tinguilea na cunca/a fractura do tempo//a culleradas baléiranse as veas/” da escritura segunda. Dona da iconografía da páxina e do dominio do tempo a poeta suma, resta, multiplica, divide e sempre leva. Contra a derrota, contra a desaparición, contra o esteticismo, contra a docilidade: unha dialéctica en bloque. “Amence cando agochas na epiderme o sal”.

A metáfora emparella o que non se concibe unido e por un intre semella que os dislocados se poden bicar, pero ao mesmo tempo amosa a imposibilidade de que orballo e perla concorden. Os poemas de **Xuan Bello** emparellan unha voz reflexiva con situacións que se dan no mundo, dalgún xeito é o contexto externo o que sostén o poema “Nieva nel tópicu/mentes conduz per una carretera comarcal/a 120” A relación establécese de forma que voz e acción se lean sen fisura, pero –coma no tropo– dásenos a ver un resto; resto que evidencia que a harmonía das palabras non pode ofrecer consolo a quen fai balance e escribe. Se cadra isto –a tonalidade dunha saudade irremediable– é a elexía. Exame da conciencia sobre unha vida que decepciona a quen a vive e malia a todo non renuncia. *La inquietú que nos quema* recolle as cavilacións que un fillo lle dirixe ao seu pai defunto; así remata “Llévame ellí, padre, y dime/lo qu’agora sé y entós nin intuía:/hermanos somos na inquietú que nos quema”.

Jesús Castro Yáñez

Jesús Castro Yáñez (A Pastoriza, 1992) é autor dos libros *Os nomes e os himnos* (Espiral Maior, 2016) e *Ultramarino* (Chan da Pólvora, 2017).

Como tradutor editou a antoloxía de poesía LGBT+ *Campo de plumas* (Sushi Books, 2021), primeira antoloxía en galego con ese enfoque e tamén a primeira vez que poemas de autores tan importantes como Elizabeth Bishop, Jack Spicer ou H.D. chegaban ao papel na nosa lingua.

A comezos deste ano publicouse a súa tradución d'A *antropoloxía da auga* (Chan da Pólvora, 2023), de Anne Carson.

Ten participado en diversos festivais e ciclos de poesía, como é o caso de Marpoética, Poetas Di(n)versos, VERSUD, Živa književnost, Alguén que respira! ou Festival C de Santiago de Compostela.

O seu traballo apareceu en volumes colectivos, como *No seu despregar* (Apiario, 2016), ou 13. *Antología de la poesía gallega próxima* (Chan da Pólvora Editora/ Papeles Mínimos, 2017).

A súa obra foi parcialmente traducida ao catalán, o castelán, o inglés, o grego, o finés ou o esloveno.

*Aprisa Alvaro d'Anido,
Vive moito en pouco tempo,
Espolea ó teu cabalo,
E espoleandoo revéntao.
¿Qu'importa un nobre cabalo?
¿Qu'importan dous nin trecentos?
O qu'importa Alvaro Anido
E chegar cedo.*

Poema escollido por
Jesús Castro Yáñez
para o diálogo.

Follas Novas, 1880

*Vai d'un polo á outro polo,
Rexistra os antros terreos,
Monta n'a locomotora,
Sube n'os grobos aereos,
E c'o á centela recorre
D'o vacío o espazo inmenso:
És homme, e cansarás Alvaro
Correndo e correndo.*

Si, hai quen tensa o galope
en transe e non descansa,
cabalgar case imposible
que aínda insiste en suceder.
Hai quen amansa os camiños,
e quen cabal sabe
domar a súa canseira
coma unha besta albar.
Hai quen monta sen mans
un cabalo redondo.
Hai lonxe que nunca é lonxe
dabondo, animais abafando
o futuro, alentos en fuga
que aburan o sangue,
aire hai.
E cabalos que correron
ata que xa non puideron
parar de correr.

Poema de Jesús Castro Yáñez
para o diálogo

A FRAN (UN DIÁLOGO)

*Que son fai unha flor ao abrir?
—É tenro o silencio da noite.
Que son fai unha flor ao murchar?
—Cada vez me gusta máis calar.
Que son fai unha flor ao marchar?*

hai finais que non están no corpo
case todos

fóra máis ca un lugar é movemento
co que relevamos á nosa quietude
para acompañarnos o un ao outro

14

falando cara fóra
non hai outro xeito

dicimos
o oco que deixamos nas cousas
e aínda así seguimos repetíndonos
nos nosos nomes queréndonos desaparecer
desaparecéndonos acompañados o un e o outro
e ata escribimos enmarcamos o que estaría
na linguaxe de todos os xeitos e libre

talvez para recoñecernos nun rastro

atoparnos na última das formas
canda o contorno que deixa un final
e alí un pequeno trazo tódalas respostas

BALTAR, 1:00 AM, AGOSTO

Aquí quedamos poucos. Ensináronnos a pasar as horas facendo pouco ruído e así nos afixemos. Logo de ir nos deitar, se poñemos atención, podemos escoitar a noite rabuñándose polas silveiras. E todos, cada un no seu cuarto, pensamos nas palabras que quedan. Podemos escoitar as pantallas da néboa crebar esforzadas contra os tellados, escoitar unha abundancia de hedras cifrando a superficie dunha despedida. Escoitar, tamén, as peras madurando na árbore detrás da casa: expresións comezadas a aprender polo verán entusiasmado, cancións que acaban de prender.

Detrás de todo iso hai un eco que nunca acaba e que nunca acabamos de coñecer e que di

nós

nós

nós non somos moitos e buscamos unha palabra que non marche. Escoitamos atentos. Calamos coma quen camiña somnámbulo á desaparición dun lugar.

Preguntan algo as agullas dos piñeiros ao bailar longamente cara os vértices do pasado, e é unha maneira de medrar deshabitada.

A noite trae palabras negras. Coma andoriñas felices nunha cova, coma os pneumáticos poderosos dun tractor. Escoitamos a lingua negra da noite. Estivo comendo amoras.

ULTRAMARINO (I)

Ten que ver con algo parecido á esperanza
que atope gran pracer en sosterlle
a mirada a descoñecidos,
aos espazos negativos das fotografías e
aos cuartos baleiros,
e a todo o que comeza, porque
é simple e axiña imposible.

Definitivamente ten que ver co amor:
quero terminar das cousas
que se abren ata non ser
—a calor das prazas, os surtidores
das fontes, a mirada dos descoñecidos—
existir en primeiras veces,
suceder só de repente
para
suceder compasado á vida,
salvaxe
coma un encontro en ultramar de
homes bailando como faros, querendo
estoupar con coidado os uns
nos outros.

E desbordados de ópalos
aniquilar o tempo.

ULTRAMARINO (VIII)

Que complicado
querer ser unha canción simple,
non facer do silencio
                    inimigo ao que aprender a admirar
nin das nosas voces
talismán tranquilo para pousar
na soleira

dun cuarto no que persiste o olor
familiar dos totais descoñecidos.

[fóra
[nubes veloces advertencias

17

Non ten sentido
falar da nosa voz en singular,
non ten un centro este cuarto.
Pasamos moito tempo
acaroados ás ventás porque é importante
ver que un cristal
                    abre a tarde en dous
coma un pexego
e preferimos iso que está roto
porque sabe estar máis aberto.

[nos nosos ollos
[unha carabuña
[na soleira

É importante ver que un cristal
poida crer a súa propia mentira, cantar
unha canción simple
na que a paisaxe
admita que non vale nada
e sexa á fin libre.
Dentro do cuarto
a cadeira as baldas a lámpada
concretas van estarricando enteiras
as súas sombras.

18

A noite, coma calquera mapa,
falará do que falta

[o tacto existe
[onde
[existe a vulnerabilidade

e cando nos deitemos cada un
na súa cama
tras apagar a luz
tódalas cousas se farán reais
é dicir
tódalas cousas semellarán
necesarias por un intre.

ANGELUS NOVUS

Un anxo acendeu a nosa fronte
cunha marca de sete espellos. Un anxo
cos xenitais na voz e ningún idioma
para a vergoña, con fariña nas palabras,
verbos só de vogais felices coma estrelas
e unha vez que estoupen
volveremos ao segredo sen mensaxe da nada.

Un anxo nunca repetiu ningún son
por medo a facelo sólido. Calou así
só para que non lle pesaran as palabras,
e ser honesto, e facer do silencio
unha arqueoloxía íntima onde recordar é coidar.

Nós escoitamos a nosa voz coma un trono dicir
está tronando,
nós manchamos de branco a camisa branca
e sabemos que así foi amar: unha luz tódalas luces,
aínda que unha luz cega para si mesma.

CANDO NINGUÉN MIRA

É fume duro, o do tempo en prata aceso,
cando este pasa asubindo polas súas vías
estertores que xa case nunca arremeten,
e só se observa como ensaia volver brillar
a cinza dun cauto incendio improvisado.

20

A ese estarse apagando imítase en algo
a tristura intocable da luz sen a carne.
Arder foi a obra e tamén o premio;
o demais, soidade. Non puido contarse.

Os ollos traducen como as cousas calan.
Cámara, luz, acción: un e trino é o ollar,
e a vida ficción finxida na que o actor
é autor da única verdade, e é ambigua.
Pois cítannos iguais os días, e con todo
non se repite o que pasa, mais somos francos
como para crer que a súa mentira non é tanta.

Imaxe case real, a vida: aceno
que a luz interpreta cando ninguén mira.

CANCIÓN DO 18 DE AGOSTO

Sementes e montañas
durmen tan lonxe...

*Aló,
como de grandes son as
palabras?*

...que hai na súa sombra
o mesmo esforzo.

*Lonxe
é o tamaño dos
mortos.*

A noite fala camiños.
Alguén busca unha maneira
de medir os seus ecos.

SEMÁNTICA

Seguirán sen querer as palabras
case todo o que a elas lles pertence,
aínda que outra vez as repitamos
por se algunha fe nosa puidese
chegar a convencelas de si mesmas.
Dicimos lume e ningunha calor cumpre,
a música bocexa sen aire
baixo o único ritmo das letras,
chega a noite sen obsidiana nos ollos
cando só as nosas voces a reclaman.
Sucede porén o seguinte:
ao chamar eu o teu nome, e ti o meu,
entregamos ao outro un himno,
pousámonos coma un carbón aceso
na boca do mundo.

SEN TÍTULO (MÚSICA)

somos pasaxeiros coma unha pluma
é algo que creo porque o escoitei nunha canción
pero non sei en que sentido o dicía
todo pode pasar todo
pasa

*o pasado é de prata
o presente unha choca nos ollos
o futuro non pesa
o futuro non pesa*

23

somos pasaxeiros coma unha pluma dun paxaro que non cre
nas pedras nos anxos nas pedras de leite dos anxos
un paxaro que sente nas campás
o seu deus de ecos
e ten fe xorda na persistencia
quieta e cada vez
máis quieta en
avalanchas

*o presente é de bronce
o futuro un asubío ao lonxe
o pasado non pasa
o pasado non pasa*

somos pasaxeiros coma unha pluma que desaparece
se se pouosa
porque entón sabe tan pouco o ceo dela
como sabe un peixe do orballo
como coñecen as cuncas sobre o inmenso
pero ás veces temos ganas de desbordarnos
e pousarnos en todo o que está roto e dese xeito
amar

24

*o futuro é de ouro por afinar
o pasado tangué o corazón
o presente non pouosa
o presente non pouosa*

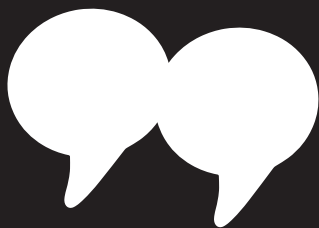
somos pasaxeiros coma unha pluma
de moita dura e dureza que boura
con estrondo contra o aire
coma unha badalada
que perfora e rima o día
coma unha
badalada coma pequenos brillos
somos unha música
unha música unha
música que é xoias furando o tempo pero

somos máis
dos que o tempo
pode son
cascabeis os nosos
corpos batendo incesantes
soando
con calor contra o presente

así atravesamos a vida
así temos a idade da vida
cando a atravesamos

*a vida non pausa
a vida non pausa
o seu frémito de sinos
martelados con plumas*

Antía Otero

A Estrada, 1982. Tras licenciarse en Historia da Arte e formarse academicamente no territorio da práctica escénica e o cinema, traballa entre o mundo da edición e a escrita. Dende 2014 codirixe o proxecto cultural, escola de escritura e editora independente Apiario, xunto a tamén poeta Dores Tembrás.

Como poeta gañou o VII Certamen Francisco Añón co poemario *De porta un Horizonte* e publicou os poemarios individuais *O Son da Xordeira* (Espiral Maior, 2003), *(Retro)visor* (Finalista Premios AELG 2010) e *O cuarto das abellas* (Premio ao mellor libro de poesía na II Gala do Libro Galego, 2016), ambos editados en Xerais. No 2022 ve a luz o seu último poemario *Barroco* editado por Apiario, selo no que no 2017 xa publicara *O branco non pinta*, a súa primeira incursión como autora na literatura infantil.

A súa obra pode atoparse en revistas, obras colectivas e antoloxías. Os seus textos foron musicados por bandas como Chicharrón, fanny & alexander, Xosé Manuel Budiño e Guadi Galego.

Sempre foi dabondo
unha lousa para me salvar
e unha palabra túa
para pousar os xeonllos

as candeas virando no aceite

estraperlo de estampas
de man en man entre as veciñas

o *San Antonio* de cerámica
co tríptico dun corazón bombeando
cen pombas sobre o celeste

28

As túas febres son as miñas derrotas

nesta casa aberta
por anos e anos
co interior a remollo
no linde do medo, mazás entre as teas
a horta
os cans
o arame para que non escapen
os teus cans
os tiros da caza entrando a mañá

As túas febres son as miñas derrotas

neste dogma construído coa imitación dos xestos
na éxtase feita canto e oración
no meu silencio de discípula percorrendo
cruceiro

e transepto
cos zapatos de domingo
marcando os pasos

tan tímida
coa boca entreaberta chea de corpo
pensando se mordelo ou non
o corpo
coa boca
camiño do que máis brilla

*-E se mordes será pecado
herdarás a mácula do pecado,
pois cando unha mandíbula traba
unha cobra revive
pois cando o cuspe flúe
unha palabra esperta*

*-Meu señor, ben sei o que di
pero a miña estirpe é máis antiga
que o poder dos bestiarios,
coñezo o veneno e o antídoto
tamén o que proe e nunca sanda,
os meus ollos intúen na noite
e a suor das miñas mans augura tormentas,
non temo á iconografía lacerante
ao contraataque bordado a encaixe
na sombra alongada dos santos
benditos
benditos*

*unque me maten,
unque me esfolen.*

A autora escolleu para este diálogo o poema "San Antonio bendito" de Rosalía de Castro, *Follas novas*, 1880.

O día que a raíña morreu
xuntáronse os abázcaros
para repartir os versos

Ao redor do cadaleito
abriron bocas
suor en vinagre
libros
cadernos
as follas máis íntimas

revisaron notas
panos de mesa

todo lugar
onde o branco é posible
para a tinta

A loita por habitar
o texto
a presenza do recordo ecoando
nas ás

O corpo seccionado
compartido
en cuartos de hoteis
ciudades de cristal
A grima da imaxe derrubada
por tantos ollos coma días
e as mans que todo o tocan
en linguaxe de signos
ante notario

A guerra por estar
no subtexto

a referencia

-ese saber-
que existiches
alén da derrota

NATUREZA MORTA #1

Ningunha perla
nácara irisada
damasco
satén
tulipáns papagaio
xerras con mascaróns
porcelana fina
culleres de estaño
bandexas para o pan
ningún animal exótico
a bondade das bolboretas
cabaliños do demo
bólas de cristal
preciosismo.

Só unha táboa de madeira nun recorte de luz
e sobre ela
a tona dunha laranxa de comezo a fin
estendida e salomónica no acabado.

Na beira o descanso sostido dun coitelo
-signo de aire o xesto veloz que operou
no medio do día cando a sede apertaba-
ten un reflexo en catasol sobre o gume.

Desta escena provén o meu Barroco
partículas de po nun depósito volátil

efémero
partillas de dor e confianza

insurrección
austeridade ingrávida.

VANITAS #3

Procuraba algo que recendese
un frasco diminuto de quintaesencia
a emoción dun vocativo

inútil buscar no aparador
un ápice de romanticismo
mazás reineta
espigas de lavanda
perfumes de París.

34

As mans removeen ata dar co embate
a conmoción da tea
catro puntas dobradas ao medio
ata ser triángulo
un nó rotundo sostendo a dignidade

no seu pano
as veigas da casa
portobouzo, a senra, codesal,

nos debuxos vexetais
a sombra da sega
fonte, tileiro, alpendre

no branco e negro
o peello do gando
mora, paloma, marquesa

no bordo final
escrito en tipografía itálica
Donatzelli

coma se Donatello e Botticelli
tivesen unha filla con nome composto

creado o seu olor

o rastro dun mundo.

FOTOPIGMENTO

Nada se adapta ao medio como o ollo
convive co escuro
e no insondable descobre pistas
pequenos asomos que emanan das fendas.
Acostúmase. Aprecia o volume,
formas traxicómicas en avance polo cuarto.
O espazo real, a respiración, un aceno verde.
Imita a cortiza para manterse en flotación.
Pestanexa como fan os seres paulatinos.
Rexenérase co húmido. Volve comezar.
O seu positivismo é cruel.

METAMORFOSE

Dispón un ño sobre fondo negro e será o *Agnus Dei*
salvación do mundo
transfusión e divindade sobre a mesa da cociña.

Omite o gume do sacrificio
calquera mácula que delate

facilita o candor no pelo
a promesa que xamais será la.

Ante ti o misterio
a orixe da badalada
milenios practicando o poder da alquimia
entre o sacro e o profano.

DACTYLOPIUS COCCUS

O sinal que tinguiu as cidades do mundo
un anagrama, o alcance no combate
a mancha seca no liño, o que foi intenso e madurou
a fragua de Marte, o golpe na bigornia
furia ampeando na extinción malia saber
como reabre o que manca

por iso a alerta
a ebulición
un berro musitado nas fazulas.

Cantos insectos por fio de sangue?
o estupor na resposta levantará un imperio.

38

Nin ouro nin prata
milímetros de femias grana mexicanas
recollidas baixo o sol
postas a secar ata ser puntos negros
saquetas a través do océano
un botín que non se ve
-non por invisible, senón por microscópico-.

Pigmento carmesí
intenso no veludo
será o ronsel hospedado na chumbeira

tintura espoliada nos mantóns máis rexios
veas dos santos
laceración de mártires

un trazo de pensamentos sinuosos
o que acende.

ÉCFRASE

GESTILESCHI, ARTEMISA

A lectora protexe a Susana dos vellos.
No ángulo da folla
verte cuspe

pasa páxina co índice.

Eles sumidos nas tebras
acusan o rexeitamento baixo papel mate

ningún brillo na escena

só o eco frugal

un corpo que se contorsiona
na negación

a heroica forma do vulnerable.

*Poderás elixir
entre violación ou escarnio?*

Non é recíproca a pregunta
na escolla compendios de memoria
arquivos
contedores de memoria

memoria

memoria que abrasa.

ÉXTASE II

Gozas o episodio
pero sabes que non hai lugar a onde volver

a foresta é outra
un apósito
unha artesa restaurada

*e logo que?
has meter fariña nela ou porás gancho enriba?*

40

Colle aire, revisa os danos, non te pases de freada
esta voz metade lámpada metade sol
diche o mesmo que Valéry:
os entes exteriores tornan obxectos cando fixamos a atención

e ti es a mellor buscadora de obxectos deste páramo
véñenche ao pé
responden ao asubío
acaríñalos con obstinación
non hai castigo maior que o seu abandono

arganas na chaqueta
anacos de adival

a construción dun altar pagán.

Dime que limparás o po
mais non tentes o andar de Lázaro

despídete
despídete
déixao ir

41

que o pudor non impida o explícito

toca a verdade aínda que sintas descargas ao escribila

vimos dun territorio devastado que miramos arder
mentres poetizabamos o fume.

A pega rabilonga
exemplar último da súa especie
tradea o ceo da urbe

a falta de árbores
acouga nos tubos da auga
arquitectura de materia plástica
despoxos que arderán no arrabalde

dende o alto
esculca o serán de cinza nun panóptico

a ausencia de movemento, ratos e xemas
fai lle tragar cuspe.

Revisa as calidades dun pasado córvido,
o seu abrigo metalizado como único sobrevivinte
e recoñéceo, bota de menos a advertencia do azor,
aquele despregar de xofre.

Xamais deixou de admirar a súa presenza real, a acción directa
sen piedade. A ameaza necesaria agora extinta.

Hai tempo que esqueceu os tesouros dos ourives
as alfaias dos prateiros
ningunha obsesión posta nas xemas preciosas
nin cábalas, nin soños,
a pega
escolle a certeza do que atopa co pico
a amargura dun botín predecible.

De cando en vez preguntalle ao silencio
-e onde están os que estaban?-

entorna os ollos crendo ver sinais de pel humana
espíritos de calor nun horizonte de mercurio

mais nesa ebullición
nin migallas de pan quedan nas rúas

quizais con sorte
unha arandela de lata
o óxido dun fuso
vestixios da civilización que puido ser.

A pega reconece a fatiga
sobre os ombreiros brancos

despídese
prepara o final da danza

sen alento
escolle regresar á escuridade
ao abeiro anónimo da morte
mais na quietude do que se apaga
revisa a súa tradición de paxaro
a biblioteca íntima de sangue

no derradeiro brillo da ascua
pensa no corvo parlante de Poe
no corvo prófugo de Rivas
e un Never More refulxe no peito

albisca ao moucho de Rosalía
e por fin cesa no temor ao que virá

na suavidade entrégase.

Ao seu redor
acaban de pousar
os reiseñores de Wilde
de Keats

adobiana con grilandas e trilos

44

aterra nunha beira
o merlo de Stevens

por aló naquelas ondas
chocan as ás
os cormoráns de Xela Arias
de Alba Cid

rexorde a beleza
co colibrí de Ida Vitale

a roibén
recibe ás andoriñas de Wiesenthal
ao falcón peregrino de Baker
todas as plumas de Emily Dickinson

e non han parar
non han parar de chegar
ata o cabo da noite
estas brigadas aéreas
guiadas polo vento

que grallan e berran e corvean
que corvean e grallan e berran
que berran e corvean e grallan

esperanza é aquí!
esperanza é aquí!

(Poema escrito para o VI Festival
Alguén que Respira e publicado
no volume colectivo *22 ecopoemas
contra o cambio climático*,
Concello de Santiago, 2023)

Luís López Alonso

Naceu en Sarria o Día de Rosalía de 1977. Licenciouse en Farmacia, graduouse en Ciencias da Linguaxe e Estudos Literarios e é profesor e investigador do departamento de Tradución e Lingüística Xeral da Universidade de Vigo, ademais de guionista.

Como poeta cómpre salientar *Presal* (Xerais e UVigo, 2019) e *Salífero* (Urutau, 2020), ademais da peza efémera multidisciplinar *Salífero opus #*, baseada neste último poemario e creada en colaboración co fotógrafo e artista visual Rafael Mallo.

Dentro das obras poéticas colectivas, *Lupercais (Unha antoloxía posible)* (Chan da pólvora, 2023) é a súa última e recente colaboración, dedicada a presentar o grupo poético lucense das Lupercais.

Participa en publicacións como a Revista dos tr3sreinos, *O pazo das musas*, *Xistral* ou *Grial* e en diversas actividades poéticas, como a residencia itinerante internacional «Ámeto mítico», que organiza a Fundación Uxío Novoneyra.

DE DÚAS VAGUEDÁS E DO ÍNTIMO DA SOMBRA

*

Aquel romor de cántigas e risas...

silencio!

e que a man só apalpe

os corpos

onde escribe

onde le

onde tanxe o resoar

48

de cousas que pasaron

onde tanxe

i outras que pasarán

silencio!

que dance a nebra

nos ollos

carillón

nas tempas tan triste

tan doce tan

palabra que vele a idea

SILENCIO!

SILENCIO!

SILENCIO!

só apalpa: danza:

ao velado nesta soidade

dálle a benvida

**

benvida nebra verba
en min
e en toda danza e morada

ti que es danza e morada
vela o orballo e a carne
vela o vento e o río
a aurora e a noite
o mesmo sol
velado

49

benvida nebra verba
en min e en todas
vela o amor
e as lembranzas:
baila a verdade

nesta danza
benvida e sempre
asombrada
soia

***

apalpa a verdade nos corpos:

soia

chis chas

velaí resoa:

que a pruma corra

que o sangue avance

50

que o sangue dance

nesta escrita

nesta escrita

íntima

nesta escrita

nebra

nesta escrita

os corasóns tembrando

nesta escrita

... ..

...

... ..

...

mar
mar
mar

desondemos

arribada a area toda do corazón
o batifondo caracolea ausente

mar
mar
mar

re
calamos

enxergada na beirada de non dicir
abrimos á voz en rama

ram
ram
ram

desondemos

todo aquilo que ao arrastre
recibiches do Con negro
vóltao á maré nembargantes

co risón tatuado ao sucoesterno

o respirar do mar costela
encol da súa toalla abre encolle
un preciso acompañar

brisado

de verbo

hai lar nesta brisa arousá
que erosiona os timbres da nenez.
gravita o centro do mundo arredor do teu

54

centro

afondado astro raizame fusca
xunto o sol materno un pranto novo
igual que a ría que placenta

en vida
as décadas son convidadas
a permanecer

non por ti:

sombrizas pardelas e canilongas
comparten o seu mesmo bocado
con honestidade

durante esa esencial outonía
un estar remexe no prato as horas
con bico de estíos:

non ti

na dorna na que dormes
estelado abre ao sal
e renxe a madeira:

56

a raíz da que te retorces
pula por ti expatriado:

e ondeas

rosas/ nun forno insondábel//

algo pesa máis/ que cando estaba unido// escachelado levedou/
feluxento/ á vereas das carótides// acata ese peso e prégao/ baixo
lingua// algo peta-ceta a súa ultra-dimensión// arródao arródao/
do teu colo ora levigan corolas/ ora rodoalveolares rúnicas e/
arródao// así resegregatedo//

roxas

en tafona de voz:

petalobleas

seis vellos castiros abalean
nun vento druídico que acouga:

chestnut

chestnut

chestnut

o ourizo abre abre abre na corriza: *castaña*
o abesedo a neve o lobo e o sollío: *castaña*
triscan os nomes todos das andainas: *castaña*

58

seis castiros abren a palabra *gesztenye*
gesztenye dos ventos xiróvagos cantando
nas lombas núas e nós con eles: *gesztenye*

fomos así castiros talvez fomos os soutos
magosto talvez e talvez por sempre morada
coa palabra no centro: *bullote*
e a palabra no centro parada

(do poemario inédito en elaboración
xurdido do Ámeto mítico 2021)

EUROPA

quen lembra agora un bico non é nada
Metuxalén Metuxalén
en Mauthausen
que chegan as cometas!
de brazos pendurando invertebrados bolboretas
acostumaban a ser metralla como nun bodegón
seca ou podre sobre a mesa de autopsias melocotón ou
case sombra de balorento tapiz
viño
sangue
non prefrades o comiño ante a estola da tarde correde!
aos patios aos bordeis de Berito volvede!
ao bico tan estraño aos meus dentes ao
limo
Deutschland
ao limo

A MIÑA MAI,
SEGUNDO STEPHEN SPENDER

dende
e a min levaba mai
cálamos virillas á beira do papel
e a ron de cabeza cantarúxame agora o camiñar
sen disturbios ríxida melancolía
e a
min que non me soltase na marxe escrita
que eu aínda era cego e máis tarde
parrulo de camiñar entre liñas (ollo para arriba)
60 e un beixo desexado que fuxía de nós
se fose noso
como peterpans tras as follas do inverno
sen disturbios
dende amén
*(unha carta de amor deitada fica baixo a árbore da miña
futura canción preferida ergue a boina do universo
-Ola
e mamá indefensa sorri)*
pinga o orballo no nariz da existencia
e circunstancias na memoria

cae o anel silencioso á beira do camiño

(de *Presal*, 2019)

Miriam Reyes

Ourense, 1974. Aos oito anos emigrou cos seus pais a Caracas onde residiu ata os 21. Deuse a coñecer como poeta no 1998 ao ser incluída na antoloxía *Feroces* (DVD). Co seu segundo poemario *Bella durmiente* foi finalista do premio Hiperion. Publicou seis libros de poemas reunidos no volume *Extraña maneira de estar viva* (Mixtura, 2022). A súa obra foi recollida en numerosas escolmas estatais e internacionais e traducida a máis de media ducia de linguas. Tamén traduciu e editou a poetas galegos, cataláns e portugueses contemporáneos. Desde o ano 2001 experimenta coa escritura audiovisual e o recital multimedia. Presentou os seus video-recitais en festivais de poesía, *spoken word* e artes escénicas.

nós non fomos daquelas ondiñas/ que veñen e van
fomos e ficamos
coma os cravos/a golpes de martelo
os airiños non nos levaron/ do corazón

Poema que dialoga con Rosalía:

Este poema constrúese cos ecos de dous poemas de Rosalía: “Unha vez tiveron un cravo” (de *Follas novas*) e “Airiños, airiños aires” (de *Cantares gallegos*) e da canción *A Rianxeira*

FRAGMENTOS PARA UNA POÉTICA

Mi escritura parte del cuerpo (de todo el cuerpo, no solo de la herida). El cuerpo es mi materia, lo que soy. *Mi vientre es mi mundo interior.*

El cuerpo es misterio. Lo aparente no es más que el caparazón del cuerpo. Una cáscara que se arruga con el tiempo, como una fruta; le salen manchas, se ablanda, se deforma. *Mi cuerpo desnudo está aquí y no en otra parte.*

En mi cuerpo está la memoria, tiene un espacio en mi cerebro pero también en mi carne. Así el lenguaje. Estas palabras son mi cuerpo. Una propiedad que me posee un refugio que me deja a la intemperie.

64

El cuerpo es intertextualidad. Huele a lo que come. Muta al contacto con otros cuerpos.

La anidación de cuerpos es un estadio temporal. A menudo nuestros cuerpos son duros muros paralelos que se quitan la luz.

Todo cuerpo es grave: conoce la atracción inevitable de la materia hacia la materia, de un cuerpo hacia otro cuerpo y de un cuerpo hacia sí mismo.

Todo cuerpo es leve: se separa de otros cuerpos y de sí mismo, borra la memoria, se desvanece.

No lo es todo pero es todo lo que tengo. A veces, ni eso. A veces, *soy la pura humedad que un día caló los huesos que tuve.*

El cuerpo fijado por el lenguaje, permanecerá como imaginación.

I

ensayamos formas de remendar
lo que podría sufrir desgarro

detenido en el vano de la puerta
tiembla el cuerpo presintiendo

del punto que atraviesa el anzuelo
gotea vaticina y desmaya la sangre

II

he proyectado sobre mi exigua experiencia de ti
mis experiencias de otros
el primer trecho es hermoso:
los pulmones los ojos el corazón y el sexo
se inflaman palpitan y aplauden
vibra el cerebro y resplandece

avanzaba por ese camino
suspendida sobre las cabezas como lengua de fuego
cuando he recordado adonde podría conducir
ya sabes: a ese lugar de dolor insoportable

no es extraño que a menudo se elija pasear por un parque
existiendo la posibilidad de perderse en un bosque
¿no te parece?

espero que se entienda: quiero decir: tú eres un bosque:
difícil encontrar un claro en ti
y sentarse
difícil no tener miedo en ti
cuando llega la noche
y todo es aullido

III

66 y aún así (o precisamente por eso) lo haría
pasaría la noche en lo frondoso
dejando a la vida subirme por las piernas
picarme morderme cagarme encima
los dientes la zarpa el agujón de la vida
el olfato húmedo la fruta rompiendo en mi cabeza

Do libro inédito *Con*. Recollido no apartado de inéditos de
Extraña manera de estar viva, 2022

Te tengo todo marcado
como un yacimiento arqueológico.
No es extraer los restos de ti lo que persigo
-ruinas de una ciudad tallada en la arenisca-
lo que quiero es penetrarte
taladrar la piedra de tu cuerpo
y este sexo cóncavo
se vuelve inútil para mi deseo.

Cavo en tu ombligo
para entrar por el flujo de tu sangre.
Vacío mi espíritu como aire en tu boca
y te observo respirarme.
Ya sé que no necesito de piel para tocarte
no es eso
lo que yo quiero es hacerme
una cueva en tu cuerpo.

Flexiono tus rodillas bajo mis axilas
como los brazos de un taladro.
Las aceras que rompo
son las de tu calle.

Con mis pestañas barro
el polvo que levanto de tu frente
y no me detengo hasta que soy tú
y tu sexo es el mío hasta que soy yo
quien está dentro.

El río es un dios pardo dicen
de su divinidad yo solo veo
agua y tierra arrastrada por el agua

bajo mi cama el dios pardo insinúa
que mi casa no sea un barco de papel
es una cuestión de pliegues

aparcada junto al río mi cama
no es a prueba de lobos ni de crecidas
no proyectó ningún arquitecto mi casa

sin paredes que me quiten la luz
con vistas al dios pardo cartón y artritis reumatoide
podría ser tu cama de repente

68

de repente un día desperté y allí estaba el río
con ese color de lodo de cloaca de dios pardo
y las articulaciones y los huesos aullándole

mi antigua casa era a prueba de lobos
toda de ladrillos hasta el tejado
hermosa de nada me protegió

antes estaba en otro sitio y ahora estoy aquí
con el río que me susurra por las noches
sus siluros sus simas sus ahogados

–los lobos no se interesan–.

(De *Haz lo que te digo*, 2015)

Cómo avanzar a la par que el paisaje.
Ayudaba la humedad a llevar la aridez de dentro
yo no la veía pero había ahora no hay ayuda externa.
La aridez se extiende y esconde lo que hay debajo:
este lugar y yo este momento y yo
somos una misma superficie.

Sigo diciendo yo pero sé que ahora significa arena y se asienta
sobre los libros los muebles las baldosas
cubriendo la apariencia familiar que solían tener los objetos
y su compañía.

El escenario es así:
cerrada la puerta por dentro
la calle un ejercicio imposible
apenas un rectángulo en cada habitación
algo que está ante mí y de lo que no puedo formar parte
como la vida de los demás o lo que fui.
No lo llamaría ventana.

Nada entra ni sale de aquí.
Aquí era yo
atravesando ciudades y desiertos
sin encontrar nada que pudiera llamar mi lugar o mi atención
o concordar con la realidad al menos en tiempo.
Tiempo de qué
cuando no toca sembrar ni toca recoger
tiempo de nada.

Mientras el paisaje no hace excepciones
el paisaje el paisaje que no se detiene.

en aquel momento no perdí la inocencia
sino la idea de continuidad
esperar que las series de números
siguieran una progresión lógica

perdí mi nombre las algas
partes imprescindibles de otros cuerpos
por ejemplo el lóbulo de una oreja
tres pares de piernas en el sofá
con sus tres cálidos cuellos
y el hedor de los cerdos
aparcados en la esquina

también esa esquina y todas las demás
hasta perder la ciudad y más allá de la ciudad
donde el camino llevaba a la montaña
y olía a quemado

perdí crecer y reproducirme
hablar en voz alta
el punto de articulación
todo el amor y la posibilidad
de decir lo que pensaba

(De *Extraña manera de estar viva*, 2022)

Con tu cuerpo se fueron también las paredes el techo
el suelo de la casa que nunca poseíste.
Una casa no es un mérito ni un don
una casa es una propiedad.

En agosto tus hijos consumirán sus vacaciones vaciándola
discutiendo quién necesita más uno u otro recuerdo
llenando cajas
oliéndote todavía una vez más por los rincones
huyendo de los niños que esperan acostados en sus camas
el beso de mamá que no llega
en las viejas habitaciones que comienzan a desmontar.

Después de mucho trabajo
entregarán las llaves de la última inquilina.
(Tampoco tus hijos por haber nacido en ella
tienen algún derecho.)
La casa no será más que un espacio en su memoria
para aquel largo corredor donde tus pasos
seguirán haciendo crujir la madera.

(Desalojos, 2008)

¿Vas a enseñarme a vivir?
Te dejaré tocar mi colección de cáscaras
compartiré contigo las uñas que guardo en los bolsillos.

Las semillas que nos dieron
son pastillas para dormir
y del ombligo dormido
nos crecen frutales.

72

Te daré de comer.
Ven.

La tierra prometida es cosa de otros.
Para nosotros la arena:
un paisaje que cambia con el viento.

(De *Desalojos*, 2008)

No soy dueña de nada
mucho menos podría serlo de alguien.
No deberías temer.

Toda la tierra que tengo la llevo en los zapatos.
Mi casa es este cuerpo que parece una mujer,
no necesito más paredes y adentro tengo
mucho espacio:
ese desierto negro que tanto te asusta.

Mi padre enfermo de sueños
en el asfalto incandescente de cien mil mediodías caminados
bajo el sol en vertical
perdió sus pies
y apoyado en sus rodillas sigue buscando
el camino de vuelta a casa.
Mi padre sueña
rendido por el cansancio
que vuelve a su tierra y planta sus piernas y le crecen pies jóvenes
y la savia de su tierra negra le alivia el dolor de las arrugas
y resucita sus cabellos muertos.
Luego despierta en un piso alquilado
a la ciudad de los huracanes de la miseria
y blasfema y maldice y no tiene amigos.

Escondido en la noche
papá llora por las certezas que lo defraudaron.
Del otro lado de su piel
mamá llora por mamá
mamá llora por su casa que ya no habita
y por paz y reposo y risa.

Papá y mamá lloran
cada uno a espaldas del otro en la cama
en el más crudo estruendoso hermoso silencio
que modula en frecuencias infrahumanas
sonidos que se articulan como palabras:
«si aquí no están mis sueños
cómo puedo dormir aquí».

Y que solo yo escucho
con la cabeza enterrada en la almohada.

Concebida de la nostalgia
nacé con lágrimas en el sexo con tierra en los ojos con sangre en la cabeza.
No soy lo que soñaron
como tampoco lo son sus vidas.

(De *Espejo negro*, 2001)

Sara Plaza

Bustarviejo, Madrid, 1972. En 2021 publicou o seu primeiro poemario, *todos os pasos fan ruído* (Premio Nacional de Poesía “Xosemaría Pérez Parallé”), e no 2023 participa na obra colectiva *Lupercais [Unha antoloxía posible]*, xunto con poetas de Lugo integrantes do colectivo homónimo. Como tradutora, no 2023 dá ó prelo *resistencia del agua* (edición bilingüe castelán/galego da obra *resistencia da auga* [2018] do poeta Xabier Cordal). Colaboracións súas de distinto tipo están recollidas en fanzines e diversas revistas literarias, políticas e de pensamento crítico.

[...]

Yo pudiera muy bien decir aquí cuál fue el móvil que me obligó a publicar versos condenados desde el momento de nacer a la oscuridad a que voluntariamente los condena la persona que sólo los escribía para aliviar sus penas reales o imaginarias, preo no para que sobre ellos cayese la mirada de otro que no fuese su autora.

No es éste, sin embargo, el lugar oportuno de hacer semejantes revelaciones.

Al público le importaría muy poco el saberlo y por eso las callo.

Pero como el objeto de este prólogo es sincerarme de mi atrevimiento al publicarse este libro, diré, aunque es harto sabido de todos, que, dado el primer paso, los demás son hijos de él, porque esta senda de perdición se recorre muy pronto.

Publicados mis primeros versos, la aparición de este libro era forzosa casi. La vanidad, ese pecado de la mujer, de que ciertamente no está muy exento el hombre, no entra aquí para nada: un libro más en el gran mar de las publicaciones actuales es como una gota de agua en el océano.

El que tenga paciencia para llegar hasta el fin, el que haya seguido página por página este relato, concebido en un momento de tristeza y escrito al azar, sin tino, y sin pertensiones de ninguna calase, arrójelo lejos de sí y olvide entre otras cosas que su autor es una mujer.

Porque todavía no les es permitido a las mujeres escribir lo que sienten y lo que saben^[1].

Rosalía de Castro

Prólogo ó libro *La hija del mar* (1859)

---

[1] Permítaseme esta nota ó rodapé para reunir, 163 anos mediante, a Rosalía e Marina Garcés a pensar xuntas o feito da autoría. En “Una ventana”, un dos artigos recollidos en *Malas compañías* (Galaxia Gutenberg, 2022, p. 138), escribe a filósofa e ensaísta ó lembrar como lle volveu ás mans o manuscrito dun libro (*Filosofía inacabada*) que estaba terminado cando coñeceu a Carles Capdevila: «Me lo devolvió lleno de M escritas en los márgenes. Quería decir: “Aquí falta Marina”. No te escondas, lo que piensas es importante que lo digas tú, desde ti, me decía. A mí me parecía arrogancia, falta de pudor. Pero reescribí el libro de arriba abajo [...] Conquistar el propio nombre no es convertirse en marca sino firmar la propia voz y compartirla desde la propia fragilidad y la propia fuerza; no es el nombre propio del autor sino el nombre desnudo de la convicción.»

TOMAR EN SERIO UN IMPOSIBLE

cuncha a cuncha baleirar
o océano nun buratiño^[2]

*como un presente en llamas o una escalera de aire. Solo
ser aquel que puede aceptar un regalo^[3]*

Mediaba xuño de 2021 cando o recibín e sentei a escribírche a carta en que manifestaba con que pracer tería sido lectora privilexiada de Rosalía. Privilexiada como o fora de ti cando me deches a ler aquelas galeradas... Contábache que Rosalía cambia a cor dos ollos dalgúns dos seus personaxes do azul ó negro e novamente ó azul e viceversa. Nada disto se pode corrixir xa e é ben que ese circo arredor das meniñas espelle os humores do acontecer e da auga. Despedíame cunha aperta da que vai e ve descolorir os seus fronte á pantalla, da que nunca dará agradecido que lle amosases os rudimentos da conciencia da súa sensibilidade.

79

24 horas despois, abertas de novo todas as fiestras (documentos pdf, dicionarios, páxinas da wikisource...) e recendente aínda a café a cunca baleira, anotaba: Por máis que intento non sacrificar coidado e atención, o tempo bole, é un tirano que non me permite determe nin virar a cabeza. Onte acabei de ler *La hija del mar* e agora ó mediodía rematarei *Flavio*. Pensaba esta noite que botei medio curso intentando explicarlle ó meu alumno de secundaria o existencialismo, sen éxito ningún, e como nestes tres días calei co salseiro. Tamén pensaba que paira en toda a súa escritura unha infranqueable sombra e que non ten idade o desasosiego que convoca.

---

[2] Estes versos e as últimas liñas débolllos a Santiago Alba Rico, "Ser amables" (CTXT, 26 de xuño de 2021).

[3] Estoutros son de Jorge Riechmann, *Las artes de lo imposible* (Azotes caligráficos, 2010).

Pareceume que as dúas palabras que máis se repiten en ambas as obras son *loco/loca* e *locura*; despois, a certa distancia, *luna*. Non sei de onde quitei a idea de que Lorca sabía onde bebía. Descubrín marabillada que en Rosalía tamén as ras cantan os seus amores, que os cantaron en Conxo antes que nas Gándaras... hai cento corenta anos. E aprendín que hai imaxes nos seus libros que están escritas exactamente coas mesmas palabras que aparecen nalgunha das súas cartas a Murguía, como ese mar de follas secas, por exemplo.

Máis nada, meu amigo, estou tan asustada e desbordada coa encarga, que achar estas e outras pequenas alegrías axúdame a terminar da inxenuidade, a empezar outra vez, a empezar de novo.

orfandade: o que todo rostro debería devolver no azougue das meniñas

nós tamén surrealistas / á luz
do día

coas pingas doutra idade limpas as escamas Amence cando agochas na
epiderme o sal

feren os lamos polos carreiros
da cegueira // apenas vemos
cando sabemos que miramos

sentenciada á mudez enfías as mans Nesa última fronteira acreditas na
inutilidade do aceno co que soñaras a fenda no bordo esportelado dunha noite
sen pan

abolida a prórroga tinguilea na
cunca / a fractura do tempo // a
culleradas baléiranse as veas /
no sumidoiro

enmarcada na fiestra a inhospita embriaguez freta os ollos que desenrolaron os
dedos que dobraron cara a dentro a vida e esqueceron sacarlle o ganduxo

un ermo luminoso atravesa a
ollada // nas gabias gadañaran
as flores

apelando á compaixón descorres o peello que zurcira a docilidade Tímida e
moi lentamente móvese a ficción

cangadas serpean as noites /
na liña continua da estrada // a
modernidade non clareou / a
couza das sabas

aprendemos con Adorno que hai que coñecer o resto das cores –mesmo se delas non queda pegada– para percibir o gris As pegadas son cousa dos poetas –escribía René Char A eles cómpre deixalas en lugar de probas O porqué? Porque fan soñar

entornas os ollos / á fin o ocaso
// lonxe o murmurio daquela
saia / moura sobre a herba // se
puideses non ser / máis ca iso
// *sombra sen mestura*

queimaba as pestanas o carazo de abril Viviamos illadas ademais de
escindidas

foi atrevemento crer nas ruínas
/ protexer da escuridade a
beleza / confiarlle á distancia
a proximidade soportable

con Camus reunir as soidades defender o vivo Buscarmos a porta da saída
contra o muro...

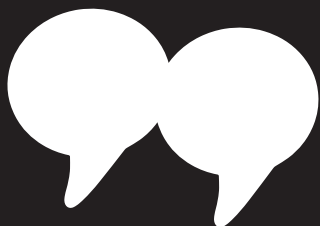
xunguidas á eternidade as
efémeras tentean / descalzas
nas trinta e dúas direccións
do extravío // destemidas da
quietude da auga / afúndelles
no corazón o destino

afilladas dun cheiro antes que da palabra bautizámonos cun estertor de garzas
Pouco importaba o bater da extinción nas tempas O exilio irreparable da
xordeira calara nos beizos

como a primeira de nosoutras /
negámoslle o rego ó pranto //
baixo as unllas debrocamos un
anaco de ceo / de nácara o
couso onde ouvea a semente

na nudez do poema –sen metáfora posible– o imperativo de non mancar

dobrar o tempo é dobrar a terra
/ fincar os cabeiros na estirpe //
despoxada de sentido a derrota
/ as mans –acollida unha na
outra– / renuncian á nosa
desaparición

Xuan Bello

Paniceiros, Tineo, Asturias, 1965.
É un dos escritores máis destacados da literatura en lingua asturiana. Publicou con 16 anos o seu primeiro libro *Nel cuarto mariellu*. Seguíronlle oito poemarios sendo o último *Les isles inciertas* polo que foi merecedor do Premio Teodoro Cuesta. No 2009 alzouse co Premio da Crítica RPA e no 2017 foille concedido o Nacional de Literatura Asturiana. Entre a súa obra narrativa destacamos *Hestoria universal de Paniceiros* (2002) pola que recibiu o premio Ramón Gómez de la Serna. É tamén autor de numerosos libros de ensaio e un infatigable tradutor; desde o galego verqueu ao asturiano *Escuela de melecineros y fábula de varia xente* de Álvaro Cunqueiro e *Coses de Castelao*.

POÉTICA

Salise de les palabres, forzar los términos suavemente,
alvertir, mentes la nieve cai sobre los tópicos,
otra vida nes llendes estreches de lo cotidiano:
asina, cuento, mentes un cantar sonaba pela radio,
diba camín d'ayundes, maldiciendo,
a onde l'amor-y dixera a voces y la primavera
españaba nes rodaes de los buses
que triaben, nel sucu, delles prímules. Salise del significáu
p'atopar un significáu más fondu, suavemente vértigu,
anque sepia qu'esi camín nun lleva nayundes o peor:
lleva a él, que ta solu, y decepcionadamente escribe
una y otra vez «nun hai salida, nun hai salida».
Nun lo hai fuera del laberintu, nun lo hai tampoco dientro.
La palabra nun salva. L'arna que lo recubre ye la nada:
terapéutico como'l valium. Escaez que nació revistíu
cola mortaxa tirante de la nada. Nieva nel tópicu
mentes conduz per una carretera comarcal
a 120: adelantra a un bus, que queda reflexáu nel retrovisor,
y maldizse porque yá presente, na muerte del instante,
la muerte de les palabres. Y nin eso lu consuela.

DÍA DE DIFUNTOS

Siempre lo d'afuera te tentó
como si fuera un espeyu onde rellumaba
lo tuyo que nun vées. El cielu azul d'esta mañana
de noviembre, cuando malapenes veles la memoria
de los que contigo fonon, bien podía
ser un exemplu: les escasas nubes blanques,
les cases bermeyes adormeciendo na costera
y el fumo del cigarru, poniendo distancia
ente la palabra dicha y el vértigu suxeríu.
Siempre lo d'afuera te tentó p'agarrate más adientro
de la cordura y facer que temblara, un momentín,
la intensidá que procuresti siempre, siempre,
más cerca del abismu que de la mano de lluz
que t'acariñaba'l pensamientu. Siempre.
Anque quiciabes nesi espeyu ensin fondu
nun te buscabes sinon qu'afuxíes de les llargues
velees desvelaes de la nueche que yeres.

Pue ser. Nun lo sé. Ente l'afuxir y el quedar
hai una ponte de silenci u y ¿quién la crucia
ensin la conciencia de ser pa nun ser,
ensin la súbita presencia alvertida de la muerte?
Mete mieu tanta indecisión, tantu ser ensin consecuencia.
Un día pensesti que les palabres, como una añada vieya
que te fora concedida p'adondar el cadáver de los díes,
podíen ser vida dicha, referida, daqué que triunfara
sobre'l silenci; y con esi escudu te llancesti
nun sé si a la vida o al pozu de la vida. Decepcionada,
incluso de la mancadura que te fixeran, la tristeza
clausuróte en serenidá. Alló quedaren,
nos díes azules ensin permisu, demasiaes alcordances.
Poner orde, amestar fragmentos, coser retayos
de la tela de la memoria con esa aguya ferruñosa
del amor que te redime yera, pensabes, abondo.
Agora pases, simplemente pases: mires afuera
y ves por fin que'l mundu ye como tu: delles coses superflues,
delles coses que nel instante cuidamos esenciales

ATAPECER EN LLUANCO

Los páxaros como materia presente
de los díes futuros; ayeri, nel xeriátricu,
mentes ella atendía a Xuan engurriáu
ente los cobertores dondos del alzhéimer,
yo salí a la tarraza a revolver
les mios moliciones nel fumo'l tabaco;
había un día buriu, ellí onde la costa,
y la nublina y l'orbayu y el nordés frío
arrincáben-y al corazón de l'angustia
delles notes desacordaes. Ente la costa
que nun se vía y la tarraza onde yo taba
espurriase como un tableru axedrez
un inmensu prau onde combatíen fiero
un báramu gaviluetes y un cuervu.
Axedrez metafísicu, ensin caxellos onde
mover ficha nin xugadores adivinando
la postrer xugada; pero la fame dictaba
ciega la sentencia y movíense los piones
ente caballos y alfiles buscando la réina.
Les gaviluetes, el cuervu qu'aprofiaba
neciu aguiyáu pola fame; nada melancólico
xunto a la filera de neumáticos na llende.

Namás l'orbayu, el nublu, el nordés frío
que me guiaben hacia dientro onde los güeyos
pálidos de Xuan yá se negaben a descifrar
la materia del espantu. Ella, así qu'así,
ponía una duce sonrisa de Madonna que vela
el cuerpu llagáu del Fíu mentes-y acariñaba
una mano al olvidu. Sonrisa conforme,
pero que se revelaba y creaba un ciercu
impenetrable pa la nueche que caía cierta.
En nós, un momentín, la lluz; afuera,
xunto a la llende cables y neumáticos,
¿quién sabe si nun sorría tamién, iluminándolos,
el mal tiempu que s'aliaba cola angustia?
Escureciera y les gaviluetes siguíen echándose
al cuervu; pero escureciera y namás yeren
rellumos galdíos tres d'una sombra galdida
que yo yá nun quería interpretar: materia
presente de los díes futuros, seique,
pero materia pasao yá. A salvo na lluz
por fin. Abondo p'alendar.

VULTUR IN FABULA

Arredolando en redol una vuitre peneira,
--que podía tener dicho Fernán-Coronas-- sobre la campa erma
y afarada. Na casiquina parda (esto sí que lo dixo)
la madre lloca llance y al fiu diz-y:
«Achúcate, mio nenu, achúcate,
y medra en mi como medro en ti
abrazándote como hedra qu'afuega'l pomar».

98

Pasen los sieglos,
quemén los díes d'herba amburios
pola acabación y l'abandonu.
Mio pueblu, ¿vas ser siempre el mesmu,
tráxicu, bárbaru como nunca fosti?
¿Lléote como en 1982
los poemas d'Espriu o de Ferreiro
como una añada que xunto al ríu t'añe?
Pero, ¿cuántu tiempu ha xirir la madre?
Pero, ¿cuántu tiempu la utre, en redol,
ha peñerar hasta que na campa
naza un silenciu que desosiegue
un poco menos que la muerte íntima?

Nun lo siente quien desierta. Tamién nós,
como la utre solitaria, trazamos signos
en redol pa los que marcharon
ocultando l'acentu que-ys daba rabia.

La madre, lloca, esvanezse, súmese
como un eco que s'apaga
en palabres que van garrando sen
--má, mai, maye, mamina, madre--
y xeitu y tiez y pulsu y harmonía
mentes s'esqueiz el sinciu y la sencia;
y cuando a la fin a la madre entendemos
tapámos-y la boca y la mancadura de madre

y esiximos: «Madre, medra
en mi». Dicímos-ylo como si les madres
por alvertir de la muerte nun morrieran
y na casiquina parda foran quien,
con un acenu que malapenes notares,
a conciliar la velea, el tremendu amor y l'espantu.

LARUME DEL ESQUEZU

Posiblemente teas ellí agora, n'otra casa ensin dulda
cerquillina la Calle del Pez, onde vivíes,
pero cola mesma fachenda,
argadiella y elegante, de siempre.

Posiblemente teas a soles, la lluz adecua proxectándose
sobre'l mantel mariellu y una colilla apagándose en ceniceru.
Dacuando pensarás en mi, como yo pienso güei en ti, y espantarás
con una sonrisa l'alcordanza que s'encastella
nuna nube que pasa y desaparez sutevalute.

100

Posiblemente yá sepías que l'arume del esquezu
ye tan real que nubla la memoria. Posiblemente.
Miro na mio alcordanza les tos manes nervioses
pañando curioso les migayes de pan del mantel,
la to forma de garrar el porru pel rau del fumo
y ufrime, cola copa vino, una última novedá:
«Naide nun marcha nunca dafecho», respondería yo n'atreviéndome
a ser daque más qu'un home que s'encoyinca na inquietú
de que nun lu respeten. Porque se daque deprendimos daquella,
naquelles tardes d'inconstancia que se repetíen puntuales,
foi a conxugar los verbos irregulares de la esistencia;
abusemos del comentariu intelixente, la indignación pol mundu
camudada n'ironía foi tantes veces un escudu
onde nos acubixábemos cuasi tímidos.

Amémonos seique alcuando y non
–como naquel versu tuyu que tanto me prestaba–
na admiración mutua de sabese inaccesibles
y odiase a les veces munchu nuna llingua qu'esaparecía.
Nun sé, como tu proponíes, se había que tener

mui bien delles

pa tener una vida entera, cudiada, a salvo por fin
de les güeyaes de l'acabación. Agora queda
esta alcordanza sele (llámalu remor se te peta)
que nun condescende a baxar la mirada cuando–y entruguen.
Una vida mía más alta suañé na tuya que vivieras,
una vida más alta ente entrebancos que diba viviendo
mentes tu, zarramicando con escepticismo, acudíes a la copla
pa esplicame y esplicate nel fracasu milagrosu del vivir.
«Teatro, lo tuyo es todo teatro,
falsedad bien ensayada, estudiado simulacro».
Mancámonos como namás se manca
quien ye lleal hasta'l límite de nun querer
mancar más que lo xusto y un poco más dello.
Cansesti de ti, cansesti de mi,
entiéndolo agora na seguridad de que vaiga onde vaiga
inda un pensamientu tuyu va tar conmigo
siñalando'l valeru de la nada, el pozu negru de la memoria
qu'un res nun redime; anque nun te miento se te digo
qu'agora mesmo daba la vida por tar, arca a arca,
charrando de la vida contigo otra vuelta.

Daríate noticies imposibles que tu dibes asonsañar
con inusitada precisión de llobu estepariu;
a cambiu yo callaba, mirándote a los güeyos,
lo que sabíes que te diba dicer
en teniendo una respuesta
a la nada, al dios ciegu de los díes,
al amor qu'afara, a la devastación.

Amigu mio, mio consentida y despelurciada rebeldía d'otru tiempu,
compañeru d'aquellos años tan fondos que tán fundíos,
raigañu d'una llucina que bilta albistestate
pero que relluma siempre que-y peta na xiralda de l'alcordanza.
Amigu mio: ¿ú te metiesti?
¿Dime se concibes,
nes tardes más solitaries onde ún se muerde a soles
el corazón desesperáu,
l'alverbiu llonxe pa falar de les andolines nel cielu de l'adolescencia?
Amigu mio: dime una última cosa.
A mi dar, dame igual. Como tu comigo na soledá
sigo falando contigo. Respuendes palabres qu'inda nun sabes

SEGUNDA ELEXÍA

Aduces voi morriendo. Sélo porque vivo
y, amás, últimamente, falo mucho
colos muertos. Falo con mio tío Felipe,
al que nun reconocí en tanatoriu,
y pregúnto-y así qu'así por detallinos
que-y cain mui llonxe porque yá nun ta:
cuándo tengo semar los ayos o los arbeyos,
se ye verdá que nel menguante de San Martín
en realidá escomienza l'añu y los desvelos.
Falo, falo mucho a soles. Confiésovoslo:
con mio padre cuasi siempre; dígo-y
lo qu'él me dicía a les veces: ye meyor callar
que falar en devaneo. En devaneo, dicía,
nun glayen nin los glayos aliellos.
Sé que toi
a poco y a poco morriendo y que cada vez,
ente los mios, namás atopo a los muertos
dispuestos a ayudame un poco na alegría
de los que fomos, pouquinín a pouco, quedando.
Dícenme: «¿Pa qué tienes priesa?»; dícenme:
«¿Cómo vas morrer agora que nun puedes?
Tienes amor, tienes vida, tierra qu'atender
y, más que nada, la obligación de ser nós
agora que nun tamos». Y un poco por ellos
nun muerro inda; o muerro aduces, tan lento,
que nes manes namás me duel l'alcordanza.

Alcuérdome d'aquelles palabres qu'ardieron
na cocina lleña. Les manes de llana y llexía
dixéronme: «Déronlle ben duro i no aguentou.
Déronlle tamén a sua filla i non aguentou.
I aquí estou eu, xa me ves,
a neta i a filla das que mancaron:
nunca che esquenzas do que dole
non ser home nesta casa».

Nun lo escaecí, nunca,
nun lo escaecí. Y anque nun m'aluerdo de la to voz
alcuérdome de les tos manes, el silenciú, l'olor a azul,
la condición de los que mancaron y nun-ys dieron la
razón,
muyer a la fin de la historia, vínculu col orixe.

Alcuérdome de toos. Falo con toos. Muerro aduces.
La vuesa vida ta na mio muerte lenta. Díciime:
¿acaso alcuando la mio muerte vive
na vuesa aldordanza que nun muerre?
O, como pienso, lo único que se puede facer,
una y otra vuelta, ye podar la terca viña enguedeyada,
cultivar pa otros que van suañar seique con nós
la áspera tierra sálabre del nuesu desconsuelu?

LA INQUIETÚ QUE NOS QUEMA

Al principiu taba mui solu. Mio alma yera una isla arredolada de muyeres y yo quería falar con mio padre. A los catorce años el mar ye daque importante; qué más dará se suañes ser grumete o capitán: lo que se quier, les manes nel timón que cimbla na tembleca, ye sentir el cantar de la serena. Xingladura de Nausicaa acaso; pero más que nada la seguridad de tener un cómpliz énte la perplexidá. Diba falate en pudiendo de les interminables nueches mirando la lluna de la lliteratura. Pero nun buscaba, padre, qu'a la mio soledá-y dieran la razón. Buscábate a ti, que tabes solu, y namás quería un xestu que nos fixera iguales. Muertu yá sabes lo que ye mirase nel espeyu de la nada y les tos manes de viña medren nel secretu que nos ambura. Padre, voi contátelo too: queríaate y a afuxir deprendí per atayos qu'inda nun acierto. Tenía catorce años cuando dexé de falate. Tampoco tu a mi te dirixisti cola reverencia que se debe a quien de si depende.

O seique sí y nun t'entendí y esta carta,
que-y unvió al silenciu de la to ausencia,
sía una toscada más d'un nenu consentíu.

Padre: nunca falemos.

Padre: voi contátelo too.

Al principiu, ¿alcuérdeste?, taba mui solu:
la resquebra de la puerta onde'l güeyu escucaba,
la caricia brusca y la seguranza de que nun había
onde se garrar. Escuchaba a Janis Joplin
como se comulgara con un Dios que creía en mi.
Deprendí a pasar desapercibíu escribiendo
y llueu comprobé que nada nun hai más efectivo
pa esconder un secretu qu'escribilu nun llibru.
Escribir, escribir: finxir que tengo
una vida más alta. Y, así qu'así, Padre,
tengo de te confesar dos coses:
la primera ye que munches veces la vida asómeyase
a lo qu'escribí; la segunda, cosa rara,
ye que'l pasáu escritu, finalmente, espalma na alcordanza
y el rosal qu'arremostia sele rabuña inda
col so rabu ensin zusme la realidá.

Padre,
padre míu: cómo me manca que morrieras
ensin dicite que yera llunes y agostu y París enceso;
cómo me manca nun tenete dicho,
nel requexu escuru de la bodega,
cuánto me presten les muyeres.
Padre, ten pacencia comigo:
ésti ye'l cuentu que-y cuento a los tos güesos calci-
naos.
A nun oyinos cuantayá que nos avecemos
pero qué quieres que te diga:
nun m'abasta con suañar contigo a les veces
na nueche que berra como un llobu con fame.
Nun m'abasta con tenete cerca, equí, per dientro.
Quiero estrechate la mano; quiero que m'abrases
y me lledes al mar, al mar que se-y acuta
al primoxénitu. Mar de viñes
el de la to tierra, mar quemao
los de los tos güeyos.
Llévame ellí, padre, y dime
lo qu'agora sé y entós nin intuía:
hermanos somos na inquietú que nos quema.

ALCORDANZA Y PRESENTIMIENU

108

La gata Prúa, sele como la lluna,
traviesa la traviesa
infancia la mio fía.
Inconsciente
de que namás ye un símbolu
mueve'l rau, estírase,
xuega a murar
solombres qu'afuxen.
Solemne, intacta, inmóvil
sabe que ye malapenes
alcordanza y presentimientu.

Acaricia, fía mía, nel llombu de Prúa
la infancia de va tantos años.
(Tamién toi yo, si mires un poco).

DE LA QUE TE PONES A ENTAMAR VIAXE

anoyes la llercia a la debilla'l miedu.
Bien amarráu apalpúñeste per dintro
y nes monedes del suaño esqueires
al menos una que valga, una sola
por se hubiere que-y la entregar
al Barqueru; muerdes la triste perra
(vuelve'l miedu) y en redoles de fumo
vuelves a aquel primer día del viaxe:
to padre diérate acasu mil duros
y la bendición. Inda nun llegesti.

Índice de poetas

	Pax.
Jesús Castro Yáñez	11
Antía Otero	27
Luís López Alonso	47
Miriam Reyes	61
Sara Plaza	79
Xuan Bello	91

XUNTA
DE GALICIA

galicia

PARLAMENTO
DE GALICIA

Casa de Rosalía
A Matanza
15917 Padrón
+34 981 811 204

rosalia.gal

CASA DE ROSALÍA